

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ**

Дипломна робота

магістра

з теми:

**«ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВЕЛИКИХ ГЕОГРАФІЧНИХ
ВІДКРИТТІВ. ВІДКРИТТЯ АМЕРИКИ
ХРИСТОФОРМ КОЛУМБОМ»**

Виконала:

студентка групи Ist1-M19

**спеціальності 014.03 Середня освіта
(Історія)**

заочної форми навчання

Манзенюк Наталія Володимирівна

Науковий керівник:

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії

Опря Ігор Анатолійович

Рецензент:

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Історіографія питання та огляд джерельної бази.....	6
1.1. Історіографія питання.....	6
1.2. Джерельна база роботи.....	10
Розділ 2. Передумови та причини великих географічних відкриттів...17	
2.1. Португалія у боротьбі за нові землі.....	17
2.2. Мотиви іспанських монархів до організації подорожей.....	33
Розділ 3. Перша подорож Х. Колумба та її наслідки.....	43
3.1. Підготовка до подорожі.....	43
3.2. Морська експедиція Х. Колумба та відкриття нових земель.....	50
Розділ 4. Наступні морські подорожі та завоювання земель.....	58
4.1. Друга, третя й четверта подорожі Х. Колумба.....	58
4.2. Подальші географічні відкриття та Конкіста.....	74
Висновки.....	82
Список використаних джерел та літератури.....	85

ВСТУП

Актуальність теми. Більше 500 років пройшло з часу географічних відкриттів, які пізніше було названо «великими», втім суперечки з приводу цих подій не вщухають і досі. Причому суперечки точаться як у науковому колі, так і на побутовому рівні та виливаються у вуличні акції протесту. Одні – пишуть твори, присвячені мореплавцям та першовідкривачам, інші – спалюють ці книги та руйнують пам'ятники європейцям, які пів тисячоліття тому прибули на Американський континент. Така неоднозначність оцінок у першу чергу свідчить про важливість теми та її актуальність.

Доба великих географічних відкриттів без перебільшень стала переломною в історії Європи та усього світу. Вона призвела до зміни уявлень європейців про навколишній світ, спричинила колонізацію відкритих земель, пришвидшила економічний розвиток ряду країн, змінила співвідношення сил на міжнародній арені. По суті саме великі географічні відкриття завершують добу Середньовіччя та починають період Нової історії, причому «нової» і для європейських, і для американських, і для азійських країн. Саме з цього часу Європа відвойовує першість і виривається вперед у промисловому розвитку, розпочинає низку колоніальних завоювань.

Водночас, для самих піонерів у сфері відкриттів – Іспанії та Португалії боротьба за нові землі обернулася програшом у європейському протистоянні: адже награване золото інків та ацтеків пішло на розвиток англійської, голландської, французької та німецької економіки, в той час як Іспанія та Португалія залишились відсталими феодалними державами.

Окреслені питання очевидно свідчать про науковий та практичний сенс теми та визначають актуальність її подальшого дослідження.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, темами, планами. Магістерська робота виконана відповідно до тематики, яку досліджує кафедра всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Мета дослідження полягає у всебічному дослідженні передумов, причин та процесу великих географічних відкриттів з особливим акцентом на відкриття Х. Колумбом Америки у 1492 р.

Для досягнення мети потрібно розв'язати такі **завдання**:

- висвітлити стан наукової розробки теми та її джерельну базу;
- виявити роль Португалії у боротьбі за нові землі;
- з'ясувати мотиви іспанських монархів до подорожей;
- відобразити процес підготовки та проведення першої подорожі Х. Колумба;
- відтворити події та наслідки наступних подорожей Х. Колумба;
- окреслити основні напрямки подальших відкриттів та події Конкісти.

Об'єктом дослідження є суспільне, політичне життя та військове протистояння на ґрунті відкриття нових земель та континентів у середині XV – середині XVI ст.

Предметом дослідження передумови, причини та процес великих географічних відкриттів.

Хронологічні межі роботи охоплюють період середини XV – середини XVI ст. Нижня хронологічна межа обумовлена посиленням османської експансії та захопленням турками-османами Константинополя у 1453 р., що спонукало європейців до пошуку нових торгових шляхів до Індії. Верхня межа визначається завершенням конкісти, в результаті якої було захоплено чималі території, а Іспанія та Португалія перетворились на великі колоніальні імперії.

Географічні межі дослідження включають практично увесь світ, оскільки ці відкриття не лише охопили межі, відомі європейцям, але й значно розширили їх до сучасних уявлень про нашу планету.

Методи та методологія дослідження. Для досягнення визначеної мети роботи та розв'язання окреслених завдань використано як загальнонаукові

(аналітичний, критичний, проблемний, типологічний та ін.), так і спеціальні (історичні) методи дослідження (компаративний, синхроністичний та ін.).

Елементи наукової новизни роботи полягають у дослідженні теми, яка недостатньо висвітлена в історіографії. У процесі написання дипломної роботи було виявлено позиції європейських монархів щодо далеких морських подорожей, причини відкриттів, їхні наслідки; простежено процес підготовки та здійснення ряду подорожей, виявлені їхні окремі фрагменти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що фактологічний матеріал, теоретичні положення та висновки можуть бути використані у подальшій науковій і освітній роботі. Вони стануть у нагоді при підготовці узагальнюючих й спеціалізованих праць з всесвітньої історії та географії.

Апробація дослідження здійснена шляхом обговорення окремих її положень на науковій конференції «Актуальні проблеми сучасної гуманітарної науки», яка відбулася 24-25 вересня 2020 року у м. Києві. Окремі положення та висновки роботи були використані у статті «Подорожі Х. Колумба та їх наслідки». Апробація роботи також відбулась під час її обговорення на засіданні кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка.

Структура роботи відповідає меті і завданням дослідження. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та літератури. Обсяг основного тексту роботи становить 84 сторінки. Повний обсяг роботи – 90 сторінок. Список використаних джерел та літератури складає 71 найменування.

ВИСНОВКИ

У результаті розв'язання завдань роботи і досягнення її мети вдалось сформулювати наступні висновки.

Аналіз історіографії теми свідчить про належний рівень її вивченості, втім, ряд питань потребують уточнень та подальших досліджень. Джерельна база роботи різноманітна та цілком достатня для реалізації поставленої мети.

На середину XV ст. торгівля Європи з країнами Сходу набула постійного характеру. Різноманітні східні товари, такі як прянощі, ювелірні вироби, тканини тощо, стали звичними для європейців. Однак у другій половині XV ст. ситуація значно ускладнилася внаслідок загарбання турками-османами Близького Сходу.

У 1453 р. турки захопили Константинополь, що стало подією світового значення. Турецька військова небезпека та торгова монополія поставили народи Європи перед необхідністю пошуку обхідних шляхів на Схід. Починається занепад італійських торгових міст та переміщення центрів економічної активності на північний захід Європи. Європейці починають шукати обхідні шляхи до Індії, у якій їх цікавили у першу чергу прянощі. Іншою метою, яку вони переслідували, було прагнення знайти землі багаті на золото, якого у Європі вкрай не вистачало для здійснення торгівлі.

Технічними передумовами відкриттів стали важливі удосконалення, досягнуті у той час у мореплаванні та військовій справі. Португальці у XV ст. сконструювали швидкий та легкий вітрильник – каравелу, яка була придатна для тривалих подорожей. Її перевага полягала у тому, що вона могла рухатися фактично за любого напрямку вітру, досягаючи швидкості 20 км на годину. Було удосконалено компас та морські карти. Європейці почали застосовувати астрябію – винайдений арабами прилад для визначення місцезнаходження корабля у відкритому морі за зірками. Важливе значення для подальшої колонізації мало вдосконалення вогнепальної зброї, винайдено аркебузи, пістолети, мушкети.

Нові шляхи до країн Сходу першими почали шукати Португалія та Іспанія. Португалія спробувала дослідити шлях навколо Африки і за кілька десятків років досягла значних успіхів. У 1486 р. Бартоломео Діаш досягнув південного краю Африки, який було названо Мисом Доброї Надії, а у 1497 – 1498 рр. Васко да Гама пройшов цим самим шляхом, але просунувся далі і дістався до Індії.

У цей час Христофор Колумб виношує ідею про відкриття іншого шляху до Індії, який на його думку знаходився у західному напрямку. (Він виходив з точки зору про кулястість землі). У Португалії він не знайшов підтримки, тоді він звертається до Іспанії. Король Фердинанд та королева Ізабелла вирішили, що вони нічого не втрачають від угоди з мореплавцем і заключили з Х. Колумбом договір, за яким він мав стати віце-королем відкритих земель, отримати звання адмірала та десяту частину з товарів, придбаних або знайдених у нових землях.

3 серпня 1492 р. експедиція з 3-х кораблів «Санта-Марія», «Пінта» та «Нінья» вийшла у відкрите море. Плавання тривало 69 днів і 12 жовтня цього ж року експедиція досягнула землі. Острів було проголошено власністю іспанської корони та названо Сан-Сальвадор. Продовживши подорож, Колумб відкрив ще два острови – Кубу та Гаїті. У наступні роки Колумб здійснив ще три подорожі, під час яких були відкрито Малі Антильські острови, острови Пуерто-Ріко, Ямаїку, Тринідад, досліджено узбережжя Центральної Америки. Проте Колумб так і не дізнався, що відкрив новий континент, а місцеве населення назвав індіанцями і в подальшому ця назва за ними закріпилася.

Відкриття Х. Колумба призвели до загострення суперництва між Іспанією та Португалією за право володіти новими землями. Для врегулювання суперечок обидві держави вдалися до посередництва папи римського. В результаті у м. Тордесильясі у 1494 р. було укладено угоду про розподіл майбутніх володінь, а коли виник конфлікт у Східній півкулі, у

1529 р. в Сарагосі було укладено новий договір. Таким чином, відбувся перший колоніальний поділ світу між Іспанією та Португалією.

Після відкриття Х. Колумбом нових земель у першій половині XVI ст. розпочинається процес захоплення іспанцями та португальцями значних територій у так званому Новому Світі, який дістав назву – конкіста. Його наслідком стала колонізація величезних територій, підкорення, християнізація та подальша експлуатація місцевого населення. Значна частина місцевих аборигенів загинула під час завоювань, а ще більша – від хвороб, які привезли з собою європейці. З іншого боку відбулось взаємопроникнення та взаємозбагачення культур різних регіонів Землі. В Європу було привезено сільськогосподарські рослини, яких тут раніше не було, Америка отримала поштовх у технічному прогресі.

На сьогодні оцінка великих географічних відкриттів неоднозначна, про що свідчать події останніх років у США та країнах Латинської Америки, під час яких частина місцевих жителів виражають свій протест проти влади, руйнуючи пам'ятники колонізаторам минулих століть.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

І. ДЖЕРЕЛА

1. Берналь Диас дель Кастильо. Правдивая история завоевания Новой Испании / Сост., пер. А. Захарьян. Москва: Форум, 2000. 400 с.
2. Диего де Ланда. Сообщение о делах в Юкатане / Пер. со старо-испан. Ю. В. Кнорозова. Москва: Ладомир, 1994. 2-е изд. 321 с.
3. Завещание Диего Мендеса // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].
<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>
4. Записки солдата Берналя Диаза. Ленинград: Нева, 1965. 244 с.
5. Инка Гарсиласо де ла Вега. История государства инков / Пер. В. А. Кузьмищева.) Ленинград: Наука, 1974. 748 с.
6. Кецаль и голубь. Поэзия науа, майя, кечуа. Москва: Худож. лит., 1983. 324 с.
7. Колумб Х. Инструкция Мосену Педро Маргариту // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].
<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>
8. Колумб Х. Мемориал Изабелле и Фердинанду, посланный адмирал через Антонио де Торреса // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].
<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>
9. Колумб Х. Письмо католическим королям Изабелле и Фердинанду о третьем путешествии // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].
<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>
10. Колумб Х. Письмо католическим королям Изабелле и Фердинанду об открытии Индий // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].

<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>

11. Колумб Х. Письмо кормилице Дона Хуана Кастильского // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].

<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>

12. Колумб Х. Письмо королю и королеве с острова Ямайка // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].

<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>

13. Лас Касас Бартоломе де. История Индий / Пер. с исп. Санкт-Петербург: Наука, 2007. 2-е изд. 470 с.

14. Лас Касас Бартоломео де. К истории завоевания Америки. Москва: Наука, 1966. 288 с.

15. Нуньес Кабеса де Альвар. Записки об открытии Индии // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].

<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>

16. Открытие великой реки Амазонки: хроники и документы XVI века о путешествии Франсиско де Орельяны. / Отв. ред. Я. М. Свет. Москва: Географгиздат, 1963. 244 с.

17. Письмо доктора Чанки властям города Севильи // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].

<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>

18. Путешествия Христофора Колумба: дневники, письма, документы. (Под ред. И. А. Магидовича.) Москва: Географгизиздат, 1961. 320 с.

19. Свидетельство о пожаловании титула Христофору Колумбу // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].

<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>

20. Тордесильясский договор между королями Испании и Португалии о разделе мира 7 июня 1494 г. // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].
<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>
21. Торибио де Бенавенте (Мотолиния). История индейцев Новой Испании // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].
<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>
22. Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы / Пер. Е. М. Лысенко, Я. М. Света. Санкт-Петербург: Академический проект, 2000. 496 с. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>
23. Эрнан Кортес. Второе послание императору Карлу V, писанное в Сегура-де-ла-Фронтера 30 октября 1520 года // Хроники открытия Америки. Новая Испания. Книга I. Исторические документы [Электронный ресурс].
<https://www.indiansworld.org/Nonmeso/chrotkr.html>

II. ЛІТЕРАТУРА

24. Альперович М. С., Слезкин Л. Ю. История Латинской Америки (с древнейших времен до начала XX в.). Москва: Высшая школа, 1991. 285 с.
25. Бейкер Дж. История географических открытий и исследований. Москва: Иностранная литература, 1950. 648 с.
26. Верлинден Ч., Матис Г. Покорители Америки. Колумб. Кортес / Пер. с нем. А. Д. Дэра, И. И. Жаровой. Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. 320 с.
27. Верн Жюль. Всеобщая история географических открытий. Книга 1. «Открытие Земли». Москва: Эксмо, 2007. 636 с.
28. Верн Жюль. Христофор Колумб. Москва: Вита Нова, 2016. 176 с.
29. Григулевич И. Р. Крест и меч. Католическая церковь в Испанской

- Америке, XVI-XVIII вв. Москва: Наука, 1977. 293 с.
30. Гуляев В. И. По следам конкистадоров. Москва: Наука, 1986. 212 с.
31. Гуляев В. И. Под личиной ацтекского бога. Испанское завоевание Мексики. Москва: Таус, 2006. 312 с.
32. Гуляев В. И. Сколько раз открывали Америку? Москва: Знание, 1978. 188 с.
33. Дюверже Кристиан. Кортес. Москва: Молодая гвардия, 2005. 304 с.
34. Ершова Г. Г. Древняя Америка: полет во времени и пространстве. Москва: Алетея, 2002. 392 с.
35. Ершова Г. Г. Католическая Испания открывает Новый Свет // Латинская Америка. 1993. № 3. С. 117-121.
36. Земсков В. Б. Конкиста, полемика XVI в. о Новом Свете и истоки латиноамериканской гуманистической традиции (начало) // Латинская Америка. 1984. № 11. С. 31-48.
37. Земсков В. Б. Конкиста, полемика XVI в. о Новом Свете и истоки латиноамериканской гуманистической традиции (окончание) // Латинская Америка. 1984. № 12. С. 46-59.
38. История Испании / Хосе Перес. София: Кама, 2005. 728 с.
39. История Испании с древнейших времен до конца XVII в. Т. 1. Москва: Наука, 2012. 774 с.
40. История литератур Латинской Америки. От древнейших времен до начала Войны за независимость. (Отв. ред. В. Б. Земсков.) Москва: Наука, 1985. 480 с.
41. Кабеса де Вака А. Н. Кораблекрушения / Пер. с исп. Ю. В. Ванникова. Москва: Мысль, 1975. 128 с.
42. Кеймен Г. Испания: дорога к империи. Москва: АСТ, 2007. 700 с.
43. Кофман А. Ф. «Рыцари Нового Света». Как покорялась Америка. Москва: Пан-Пресс, 2006. 261 с.
44. Кофман А. Ф. Испанский конкистадор. От текста к реконструкции типа личности. Москва: Изд-во ИМЛИ РАН, 2012. 304 с.

45. Кофман А. Ф. Конкистадоры. Три хроники завоевания Америки. Санкт-Петербург: Симпозиум, 2009. 320 с.
46. Кофман А. Ф. Кортес и его капитаны. Москва: Пан-Пресс, 2007. 352 с.
47. Кофман А. Ф. Под покровительством Сантьяго. Испанское завоевание Америки и судьбы знаменитых конкистадоров. Санкт-Петербург: Крига, 2017. 1032 с.
48. Кофман А. Ф. Рыцари Нового Света // Латинская Америка. 2004. № 2-6, 8-10, 12.
49. Лиелайс Артур. Конкистадоры / Пер. с латыш. В. Беркович. Рига: Лиесма, 1973. 464 с.
50. Магидович В. И., Магидович И. П. Эпоха великих открытий. I период (до середины XVI в.): очерки по истории географических открытий. Москва: Просвещение, 2010. 320 с.
51. Магидович И. П. История открытия и исследования Центральной и Южной Америки Москва: Мысль, 1965. 456 с.
52. Мазуркевич С. Христофор Колумб. Москва: Фолио, 2013. 120 с.
53. Марчук Н. Н. История Латинской Америки с древнейших времен до начала XX века. Москва: Высшая школа, 2005. 495 с.
54. Маховский Я. История морского пиратства. Киев: СП «Свенас», 1992. 256 с.
55. Нойкирхен Х. Пираты: Морской разбой на всех морях. Москва: Прогресс, 1980. 256 с.
56. Перри Джон. Завоевания в Центральной и Южной Америке XV – XIX веков. Под властью испанской короны / Пер. с англ. Л. А. Карповой. Москва: ЗАО «Центрполиграф», 2018. 448 с.
57. Пол Джон, Робинсон Чарльз. Ацтеки и конкистадоры. Гибель великой цивилизации. Москва: Эксмо, 2009. 176 с.
58. Поскониная О. И. История Латинской Америки (до XX века). Москва: Издательство «Весь Мир», 2005. 248 с.
59. Прескотт Уильям Хиклинг. Завоевание Мексики. Завоевание Перу.

- Москва: Изд-во «В. Секачев», 2012. 672 с.
60. Свет Я. М. В страну Офир: (Педро Сармьенто де Гамбоа). Москва: Мысль, 1967. 232 с.
61. Свет Я. М. Колумб. Москва: Молодая гвардия, 1973. 368 с.
62. Селиванов В. Н. Латинская Америка: от конкистадоров до независимости. Москва: Наука, 1984, 176 с.
63. Снегирев В. Л. Конкистадоры (испанские завоеватели). Историческая хроника XVI столетия. Москва: Молодая гвардия, 1966. 264 с.
64. Созина С. А. На горизонте – Эльдorado! Из истории открытия и завоевания Колумбии. Москва: Мысль, 1972. 200 с.
65. Субботин В. А. Великие открытия. Колумб. Васко да Гама. Магеллан. Москва: Изд-во УРАО, 1998. 272 с.
66. Три каравеллы на горизонте: К 500-летию открытия Америки. Москва: Международные отношения, 1991. 208 с.
67. Уитлок Р. Майя. Быт. Религия. Культура. Москва: Центрполиграф, 2008. 192 с.
68. Хазанов А. М. Португальская колониальная империя. 1415 – 1974. Москва: Вече, 2014. 384 с.
69. Хазанов А. М. Почему португальцы стали первопроходцами в эпоху великих географических открытий? // Новая и Новейшая история. 2017. № 3. С. 29-38.
70. Харт Г. Морской путь в Индию. Москва: Иностранная литература, 1959. 346 с.
71. Хеммонд И. Конкистадоры. История испанских завоеваний XV – XVI веков. Москва: Центрполиграф, 2002. 219 с.